

VAŠKA SITULA

5. stoletje pr. n. š., Ljubljana, Narodni muzej Slovenije

Podatki o delu

Čas nastanka: železna doba, verjetno sredina 5. stoletja pr. n. š.; situla je izdelana iz bronaste pločevine in visoka 23,8 cm.

Ob koncu 19. stoletja so na območju Vač izkopali več predmetov, ki so pripadali nosilcem halštatske skupnosti; med njimi je bila tudi situla, ki jo hrani Narodni muzej Slovenije. Enakovredno uporabljamo poimenovanji *Situla z Vač* in *Vaška situla*.

Situla (vedrica) je okrašena v tehniki **torevtike**, torej so podobe iztolkli s hrbtne strani, vsak lik pa je dodelan s kratkimi vrezji s sprednje strani. – Širše območje Zasavja in posebej Novega mesta je bogato z najdbami iz železnodobnih naselbin in po vsem sodeč so te halštatske skupnosti bile dokaj premožne.¹ Odkrili so še več situl; *Situla z Vač* in *Situla z Magdalenske gore* pri Grosupljem (sedaj Dunaj, Naturhistorisches Museum) sta edini okrašeni s tremi pasovi figuralnih upodobitev.

Oblikovni opis

Vsaka situla je samostojen izdelek, vendar so si posode podobne po obliki, prav tako se nista spremenila njihov namen in pomen v času, ko so jih izdelovali v naših krajih. V njih so mešali vino, vodo, med in dišave v napitek za slovesne trenutke. Verjetno so bile darila zmagovalcem v bojih, rodovnih obrednih dvobojih ter rodovnim knezom ob ustoličenju; z njimi vred so jih položili v grob. Nekatere situle so neokrašene ali pa jih obrobja okrasni trak iz izboklin, listov in prepletov. Čeprav so se vzorci sčasoma spreminjali, najdemo podobne tudi na drugih izdelkih, npr. na pasnih sponah. Večino situl krasi samo **en pas s figuralnimi motivi**, kjer so upodobili živali in osebe, ki stopajo v enakomernem ritmu.

Vaška situla ima ob zgornjem robu zanki, v kateri je zataknjena zvita žica, ki služi kot ročaj in se konča z dvema račjima glavicama. Plašč je z vrezji razdeljen v tri pasove in na vsakem je samostojna **trakasta ali vodoravna kompozicija**. Nekatere motive vidimo na različnih situlah, npr. osebe, ki igrajo na piščali, može, ki gledajo ptice, ipd. Različne, pa vendar zelo podobne, so upodobitve veljakov, ki sedijo na stolu in držijo v rokah kakšen predmet, vedno znova vidimo jezdece in tekmovalne vozove, rokoborce z utežmi, ob katerih so dragoceni trinožniki, ki so jih dobili za nagrado, vojake v bojni opravi in živali. Ponavljanje motivov pove, da so situle nastale znotraj enega **kulturnega kroga**. Gre za **halštatsko kulturo**, njene skupnosti pa najdemo vse do Bologne in Salzburga.

Na *Vaški situli* so vse osebe upodobljene v **pogledu od strani, v profilu**: vse imajo izrazit nos, okrogle oči, zaobljena lica, izrazite brade, kratke vratove, telesa so zvečine čokata, roke so kratke, a z izrazitimi dlanmi, vse imajo precej dolga stopala. Zato pa se razlikujejo detajli: to so različna pokrivala, vzorci gub na tkaninah in kožuhih, vsakovrstni predmeti, ki jih imajo v rokah, so različno upodobljeni, pred možem s trstenkami stoji oseba s situlo v roki itd. Tudi živali so upodobili v najbolj značilnih oblikah.

¹ V njihovih grobovih so našli tudi predmete, uvožene iz Sredozemlja.

O realizmu ne moremo govoriti, gre za upodobitve, ki so povzele podrobnosti, vendar se z njimi torevtik ni ukvarjal, če niso bile vsebinsko pomembne. Govorimo lahko o odvzemanju potez, ki bi osebe predstavile kot posameznike, liki so samo nadomestki resničnih ljudi. Ker so **zunanje oblike poenotene**, pride toliko bolj do izraza njihov pomen, prisotni so kot ljudje, ki jim je bila v skupnosti namenjena posebna vloga. Čeprav so upodobitve na situlah in kovinskih predmetih delo različnih mojstrov, je kljub temu vidna enotnost sloga in izraznega načina, ki je dalj časa obvladoval **umetnost halštatskih skupnosti** pri nas.

Oblikovna razčlenitev in primerjava s stvaritvami od drugod povesta, da so podobne upodobitve na številnih reliefih in na keramičnih posodah iz grške in etruščanske **arhajske umetnosti**, posebej med 600 in 470 pr. n. š., nastale sočasno kot izdelki te halštatske skupnosti.

Ikonografska opredelitev

Upodobitve se nizajo v treh trakovih.

Na vrhnjem pričenjata slavnostno povorko dva moža, ki na povodcu peljeta konja, nad njimi letita ptici. Sledita jezdeca, v prostorih nad njima sta poenostavljena cveta lokvanja. Na drugi polovici pločevinastega plašča je najprej videti lahek bojni voz, na katerem stojita dve osebi. Na drugem, bogato izdelanem vozu, pa voznik in spremljevalka (ali spremljevalec) sedita. Na koncu tega traku je še en jezdec na konju, ki ima rep povezan in obrnjen navzgor.

Na sredinskem pasu so upodobljena obredja: gre za darovanje svete vode, vidimo sedečega duhovna z dvoglavo ptičjo palico, moža s trstenkami za svete napeve, rokoborca, ki imata v rokah ročki z utežmi in tekmujeta za imenitno čelado. Ob njiju so gledalci in na koncu traku je oven, ki čaka kot žrtvena žival. Prav na spodnjem pasu se vrstijo živali v enakomernem ritmu: panter, gazele, srne, vmes so ptice.

Upodobitev na *Situli z Vač* ne moremo nedvoumno razložiti, ker ne poznamo okoliščin življenja tedanjih ljudi, ne poznamo zgodb, ki so si jih pripovedovali, ne vemo, kako so v resnici potekala obredja, kaj so pomenile slavnostne igre itd. Kot celota pa so upodobitve na *Vaški situli* vseeno jasna sporočila, govorijo nam o pomembnih dogodkih v skupnosti, o katerih sicer ne bi ničesar vedeli, saj zapisanih besedil ni.

Zdi se, da je na zgornjem pasu upodobljeno spomladansko preseljevanje. Predniki teh skupnosti so se namreč v spomladanskem času razseljevali, odpotovali na novo zemljo. Prerokovalci so iz ptičjega leta napovedali prihodnost, zato se nad njimi spreletavajo ptice, cvetovi pa pomenijo »sveti pomladni čas«. Zgodovinska poročila nam povedo, da so pri selitvah sledili letu ptic, ki so se spomladi vračale v severne kraje. Tako bi zaporedje oseb lahko razumeli kot upodobitev jasnovidcev, ki so usodo »brali« iz ptičjega leta. Sledili so jim junaki, možje, vredni zaupanja, potem pa družine, ki so na vozove naložile svoje imetje.

Prizore na srednjem pasu bi lahko razumeli kot slike z ustoličenja vladarja, ki se je izkazal kot bojevnik, kot moški, ki je videl v prihodnost in bil med vsemi najodličnejši. V starejših skupnostih so bili vladarji pogosto najvišji duhovniki.

Na spodnjem pasu stopajo živali v enakomernem ritmu v nasprotno smer kot ljudje, konji in vprege prvem traku. Različne smeri gibanja najbrž pomenijo, da se v levo smer odvija človekovo življenje, hkrati pa gre življenje neukročene narave, ki jo zastopajo divje živali (panter, gazele, srne, vmes so ptice), po svoje, v drugo smer. Podobno urejenost gibanja ljudi in živali najdemo na več izdelkih. Torej to ni naključje, ampak gre za stroga pravila, ki so se jih umetniki držali.

Več raziskovalcev meni, da so upodobitve z *Vaške situle* blizu vzdušju in prizorom, ki bi jih izluščili iz branja starogrških mitov, npr. Hezioda ali Homerja, torej bi se vnovič približali kulturam arhajske dobe v Sredozemlju. Vsekakor slovesno razpoloženje govori o trenutku, izjemno pomembnem v življenju te skupnosti.

Umeščenost spomenika v zgodovinski okvir

Različni vozovi, različne obleke, različni predmeti: podobe z *Vaške situle* pričajo o razviti družbi, ki je že bila razslojena, ljudje v tej skupnosti si niso bili enaki. Vodili so jih plemenski knezi, imeli so svoje verovanje in obredje, ki so ga izvajali po določenem zaporedju. Med prazgodovinskimi skupnostmi ima halštatska kultura pomembno mesto. Take situle in drugi figuralno okrašeni predmeti so lahko nastali le v okolju, kjer je bila kultura na visoki stopnji, sicer pa zasavsko-dolenjsko območje izstopa kot bogato, čeprav poznamo lepe situle tudi iz istrsko-furlanskih krajev in okolice Bologne.

Upodobitve na situlah in podobnih predmetih kažejo, da so naši predniki vstopili v svet figuralike, to pa lahko tako slogovno kot vsebinsko primerjamo s sočasnimi grškimi in etruščanskimi upodobitvami.